

УДК 347.637

Музика Леся Анатоліївна

*Доцент кафедри галузевих правових наук
Національного університету «Києво-Могилянська академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ СІМЕЙНИХ СПРАВ

Muzyka L. A.

Some issues of judicial practice in family cases

Abstract. This article is devoted to the scientific and legal review of the problems related to the violation of child's rights. Various examples of this process have been analyzed. Appropriate solutions to these problems were proposed.

Key words: *of children's rights, family disputes, amendments to the family law.*

Сімейні спори належать до найбільш складних з точки зору їх емоційного забарвлення. І найчастіше заручниками у цій запеклій боротьбі сторін стають найбільш незахищені особи — діти. Проаналізуємо окремі проблеми, які виникають у судовій практиці при розгляді цієї категорії справ. Актуальність цієї проблематики завжди буде беззаперечною.

В науці сімейного права та цивільного процесу зазначеним проблемам присвячені праці таких вчених, як: Л. М. Баранової, В. І. Борисової, І. В. Жилінкової, О. О. Кармази, Т. А. Кобзевої, З. В. Ромовської, С. Я. Фурси, Є. І. Фурси, В. С. Шапіри, В. А. Яроцького та ін.

Метою статті є окреслення певного кола проблемних і актуальних питань судової практики, що виникає при розгляді сімейних справ.

Складним є питання щодо підсудності справ про визначення місця проживання дитини та про отримання дозволів на виїзд дитини за кордон. До цієї категорії справ застосовуються загальні правила про підсудність (ст. 109 ЦПК України). Тобто, тому з батьків, з ким проживає дитина, потрібно подавати позов до суду за місцем проживання відповідача. Це правило потребує негайних змін.

Так, питання про розірвання шлюбу та виплати аліментів на дитину може вирішуватися за місцем проживання позивача, якщо з ним проживає неповнолітня чи малолітня дитина (ст. 110 ЦПК України). Це цілком закономірний виняток із загального правила про підсудність справ за місцем проживанням відповідача. Адаже наявність малої дитини могла взагалі унеможливити розгляд цих справ, наприклад, якщо відповідач проживає в іншій місцевості.

Саме тому незрозумілою і непослідовною є позиція законодавця у питанні щодо віднесення справ про визначення місця проживання дитини та про отримання дозволів на виїзд дитини за кордон до правил загальної підсудності. Адаже причина, через яку робиться виняток із загального правила про підсудність справ (наявність неповнолітньої чи малолітньої дитини), нікуди не зникає. Більше того, зазвичай відповідач свідомо доводить справу до суду добровільно не надаючи дозволу на виїзд дитини за кордон, а в процесі, як правило, всіляко затягує розгляд справи, аби дошкулити колишньому з подружжя, тим самим зловживає своїми процесуальними правами, порушує права дитини на оздоровлення, розвиток тощо.

Аналіз вітчизняної судової практики свідчить про те, що подекуди вкрай важко віднести окремі судові рішення до розряду українських. Так, у цивільній справі про надання дозволу дитині на тимчасовий виїзд за кордон без дозволу батька, Орджонікідзевський районний суд м. Харкова у своєму рішенні від 9 липня 2014 р., іменем України встановив, що м. Ялта у Криму належить до РФ [1]. Таким чином, орган державної влади України фактично визнав належність Криму іншій державі. Наведене судове рішення суперечить чинному законодавству України, яке визначає Крим як українську тимчасово окуповану територію [2].

Безумовно, суд мав вирішити непросте питання (не виключено, що подібні складнощі будуть виникати у судовій практиці й надалі), адже у межах України особи з дітьми пересуваються вільно, без згоди іншого з батьків. Отримання такої згоди потрібне лише у випадках перетину державного кордону України. При цьому йдеться не про обмеження щодо виїзду дитини за кордон, а про певний порядок її виїзду за кордон за згодою батьків або з дозволу суду, за відсутності згоди одного з батьків. Отже, згідно з вітчизняним законодавством Крим — це українська територія і, відповідно, зазначеної згоди на таку поїздки неповнолітньої особи отримувати не потрібно. З іншого боку, — при в'їзді до Криму без згоди того з батьків, хто не супроводжує дитину, без сумніву, виникнуть проблеми, адже законодавство РФ визначає Крим своєю територією і, з позиції держави-агресора, відбувається перетин державного кордону, тому службові особи будуть вимагати відповідний документ.

Суд, при вирішенні аналізованого питання мав би, на нашу думку, визначити, наприклад, що «надається дозвіл на тимчасовий виїзд дитини до Криму без згоди одного з батьків». У такий спосіб можна було б обійти гострі мо-

менти зі статусом тимчасово окупованої території.

Що ж до визначення місця проживання дитини, то дане питання варто розглядати разом із розірванням шлюбу. Однак аналіз судової практики, на жаль, свідчить про непрофесіоналізм суддів, які нерідко роз'єднують позовні вимоги, виокремлюючи питання про визначення місця проживання дитини в окреме провадження і тим самим порушують права дитини. Адже йдеться про важливий юридичний факт, з яким пов'язаний цілий комплекс питань (вибір дитячого садочка, школи, поліклініки, виплата соціальних пілг та інше).

Отже, ст. 110 ЦПК України потребує відповідного корегування і має бути доповнена двома зазначеними випадками як такими, що можуть розглядатися за місцем проживання позивача, у випадку проживання з ним малолітньої чи неповнолітньої дитини.

Не менш складним є питання щодо визначення режиму спілкування з дитиною тим з батьків, з яким дитина не проживає. Як ми вже наголошували, права батьків дитини мають у цих відносинах другорядне значення. Первинними є права та інтереси дитини. Аналіз судової практики свідчить про те, що по-перше, більшість суддів, нехтуючи законодавчою вимогою щодо обов'язкової вмотивованості прийнятого рішення, приймають рішення, які належним чином не вмотивовані. Зокрема, сторона з якою проживає дитина наголошує на її обов'язковій участі при зустрічах іншого із батьків. В якості обґрунтування такої вимоги наводяться, наприклад, особливості стану здоров'я дитини, її вік, зловживання іншим із батьків алкоголем чи наркотичними засобами тощо. Доволі часто спостерігається ситуація, коли суд, взагалі не обґрунтовуючи своєї позиції, не зважає на наведені доводи сторони і повністю задовольняє позовні вимоги позивача, зокрема, щодо зустрічей із дитиною

без присутності матері. У такий спосіб суд ставить права та інтереси батька вище, аніж права та інтереси дитини.

У судових справах з сімейних питань всі сторони процесу, суд, органи опіки мають у пріоритет ставити інтереси дитини. Права батьків є похідними і другорядними. У першу чергу суд має робити акцент на обов'язках батьків. І обсяг прав останніх має кореспондуватися із обсягом виконуваних ними обов'язків. Доволі часто спостерігається ситуація, коли, у супереч інтересів дитини, суд дбає про права батька або матері. При цьому ці особи фактично ухиляються від обов'язку утримувати дитину. Наприклад, лише сплачують мінімальний розмір аліментів. Подекуди роблячи ці виплати нерегулярно. Однак притягнути таку особу до відповідальності — неможливо. Адже для можливості застосування кримінальної відповідальності потрібна така обов'язкова ознака, як зісне ухилення від сплати аліментів. На практиці особа раз на кілька місяців сплачує якусь суму, може й менше мінімуму, встановленого законодавством, і зісного ухилення від сплати аліментів немає.

Суди, призначаючи розмір аліментів на дитину враховують матеріальне становище платника аліментів (ч. 1 ст. 182 СК України). Видається, що суд має враховувати необхідний розмір аліментів, виходячи із потреб та інтересів дитини. А обов'язок батьків всіма можливими способами ці потреби задовольнити. Якщо особа-платник аліментів не здатна утримувати дитину, то варто законодавчо встановити правило про позбавлення такої особи батьківських прав. І інший із батьків, або держава будуть вирішувати питання щодо належного забезпечення дитини. Це дозволить уникнути зловживань з боку батьків-неплатників.

Інше складне питання — це як стягнути аліменти і додаткові витрати на утримання дитини (ст. 185 СК України)

з особи, яка ніде не працює, не має жодного іншого доходу і майна. При цьому дитина потребує такого утримання. А той з батьків, з ким дитина не проживає офіційно не працює, тим самим приховує свої доходи, все придбане майно, у тому числі нерухоме, оформлює на родичів, веде розкішне життя, ні в чому собі не відмовляючи. І примусово стягнути з такої особи кошти на утримання дитини — неможливо. Виконавчий лист повертається з неможливістю виконання, або особа час від часу сплачує якусь копійчину і тим самим позбавляє особу, з якою проживає дитина, на можливість отримання державної допомоги.

Законодавством передбачено можливість припинення сплати аліментів (ст. 190 СК України). Так, платник аліментів може бути звільнений від їх сплати, якщо він має у своїй власності будинок, квартиру, земельну ділянку, чи інше нерухоме майно. За згодою з одержувачем вони можуть укласти договір про припинення права на аліменти на дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно. Такий договір нотаріально посвідчується і підлягає державній реєстрації. Для укладення такого договору потрібен дозвіл органу опіки і піклування. Якщо дитина досягла 14 років, вона також бере участь в укладенні цього договору. Права дитини на майно, набуто за таким договором, додатково охороняються законом, зокрема, на нього не може бути звернене стягнення.

Ст. 192 СК України містить ще одну підставу корегування аліментів у бік їх збільшення або зменшення. Це правило пояснюється тим, що аліментні правовідносини існують досить тривалий час. Тому матеріальний або сімейний стан особи, яка одержує аліменти, а також того, хто їх сплачує, протягом цього часу може істотно змінитися як у бік погіршення, так і покращення. Ось чому закон передбачає, що в такому

разі суд за позовом будь-кого із зазначених осіб може змінити раніше встановлений розмір аліментів як у частці до заробітку (доходу), так і в тверда грошовій сумі як у бік збільшення, так і в бік його зменшення.

Наведена законодавча норма, на нашу думку, не цілком відповідає іншим положення сімейного законодавства (наприклад, ст.ст. 141, 149, 180, 181, 185 СК України) та Конвенції з прав дитини, зокрема, у частині батьківських обов'язків.

Тому видається цілком закономірною положення про можливість зміни розміру аліментів у бік збільшення за позовом особи, яка одержує аліменти як у тому разі, коли погіршився її матеріальний стан, так і тоді, коли поліпшився матеріальний або сімейний стан відповідача.

Коли ж іде мова про зворотню ситуацію — зменшення розміру аліментів за позовом особи, яка сплачує аліменти, коли погіршився його матеріальний або сімейний стан або поліпшився матеріальний стан стягувача аліментів, то варто враховувати багато аспектів. Так, у першому випадку, коли погіршився матеріальний або сімейний стан платника аліментів, то варто у законодавстві передбачити правило, що зменшення розміру аліментів можливе не лише через належно доведені поважні підстави такого погіршення, а й за обов'язкової згоди отримувача аліментів на відповідне зменшення розміру аліментів.

Другий випадок, коли поліпшився матеріальний стан стягувача аліментів — має взагалі бути вилючений із СК України у частині сплати аліментів на дитину. Адже йдеться про виконання батьківського обов'язку по утриманню дитини. І поліпшення матеріального стану того з батьків, з ким про-

живає дитина, жодним чином не має впливати на виконання батьківського обов'язку того з батьків, з ким дитина не проживає.

Такою, що порушує права дитини варто також вважати ст. 188 СК України, в якій передбачено, що батьки можуть бути звільнені від обов'язку утримувати дитину, якщо дохід дитини набагато перевищує дохід кожного з них і забезпечує повністю її потреби. Вважаємо, що таке правило може бути застосоване за умови обов'язкової згоди на це самої дитини. Адже дитина не повинна самотійно себе утримувати у будь-який спосіб. Крім того, аналізована стаття має бути також доповнена частиною про обов'язковість зазначення у цьому ж судовому рішенні про звільнення дитини від обов'язку по утриманню батьків (ст.ст. 202–206 СК України).

Відмова від аліментів на дитину — явище доволі рідкісне і несе негативні наслідки для отримувача аліментів. Адже аліменти на дитину — це кошти на утримання і розвиток дитини, на відміну від аліментів на утримання одного із подружжя (ст. 84 СК України). І платник аліментів у спосіб їх сплати здійснює свій обов'язок по утриманню дитини. Відмова можлива, якщо сума аліментів є настільки незначною, що реально не забезпечує дитину, а отримувач аліментів здатний самотійно забезпечити належний матеріальний рівень утримання дитини.

Підсумовуючи зазначене, вважаємо, що цивільне процесуальне законодавство потребує нагальних коректив у частині підсудності окреслених категорій справ. І всі учасники судового процесу повинні права та інтереси дитини ставити на першочергову позицію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рішення Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 9 липня 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39744863>. — Назва з екрана.
2. Закон України: «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>

laws/show/1207-18. — Назва з екрана.

3. Закон України: «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на

тимчасово окупованій території України» від 12 серпня 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1636-18>. — Назва з екрана.

REFERENCES:

1. Ordzhonikidzevskiy rayonnyi sud m. Khar-kova (2014). *Rishennia Ordzhonikidzevskoho rayonnoho sudu m. Kharkova vid 9 lyupnia 2014 r.* [Decision Ordzhonikidze District Court. Kharkiv on 9 July 2014]. [online] Available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39744863> [in Ukrainian].

2. Verkhovna Rada Ukrainy (2014). *Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravoviy rezhyim na tymchasovo okupovaniy terytorii Ukrainy» vid 15 kvitnia 2014 r.* [Law of Ukraine «On ensuring the rights and freedoms of citizens and legal regime in the temporarily occupied terri-

tory of Ukraine» dated April 15, 2014]. [online] Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1207-18> [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada Ukrainy (2014). *Zakon Ukrainy: «Pro stvorennia vilnoi ekonomichnoi zony «Krym» ta pro osoblyvosti zditsnennia ekonomichnoi diialnosti na tymchasovo okupovaniy terytorii Ukrainy» vid 12 serpnia 2014 r.* [The Law of Ukraine «On creation of free economic zone «Crimea» and the peculiarities of economic activity in the temporarily occupied territory of Ukraine» dated August 12, 2014]. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1636-18> [in Ukrainian].